

THIMÁR ATTILA

Az új sorozat elé

tépőzárak

THIMÁR ATTILA (1969) Budapest

A Kortárs folyóirat indulásától kezdve közölt olyan írásokat, amelyek nemcsak a szépirodalom és annak szűkebb értelemben vett recepciója körébe tartoztak, hanem társadalomtörténeti, művelődéstörténeti vagy akár kultúrpolitikai témákról szóltak. Ennek egyik oka, hogy a szerkesztők szereték volna az irodalmi műveket egy nagyobb, az esztétika határán túli, társadalmi viszonyrendszerben is elhelyezni, illetve másik irányból rámutatni a társadalmi változások, alakulások különféle le nyomataira az alkotásokban.

A most induló sorozat hasonló, az irodalmi műveket és szerzőket nagyobb, társadalmi kontextusban elhelyező szándékkal készült. Az vezetett bennünket – mint máskor is –, hogy olyan aktuális, fontos kérdésekről szóljunk, amelyekről egyébként nem beszélünk eleget, pedig a téma súlya kiemelkedően nagy.

Jól tudjuk, hogy a *kisebbségi-többségi* aszimmetrikus fogalompáros mennyire jelentős a 20. és 21. századi társadalom- és politikátörténetben, miközben a közbeszédben meglehetősen súlytalan. Minden többséghez képest létezhet egy még nagyobb kategória, amelyhez viszonyítva éppen kisebbséginek tűnik fel. Az Európai Unió össztlakosságához képest minden nemzet – akár még a német vagy a francia is – csak kisebbségként tudja értelmezni magát. Ugyanígy nincsen olyan kisebbség, amely annyira homogén volna, hogy ne lehetne többségi és kisebbségi részre osztani, s ezért ne lenne benne az értékrendszereket, kulturális hagyományokat dominánsan képviselő többségi közösség.

A *többségi-kisebbségi* fogalom akkor használható tehát hatékonyan, hogyha annak a kategóriának a határai, amely viszonylatában dolgozunk vele, elég pontosak, szilárdak. A modern, a 19. század elejétől számított Európa nemzetekben működött, ezért elég nagy egyetértés volt a *nemzet* fogalmának használata során. Ez a kategória határozta meg az emberek életét a politikától kezdve a hétköznapiakig, s a fogalom jelentésének határait tekintve kevés kérdés merült fel. Ebből következő, hogy a *nemzeti kisebbség* vagy *kisebbségi nemzet* fogalom jelentését is erős *sensus communis* övezte. Igaz, éppen Magyarország esetében egy sajátos helyzet állt elő a 19. század elején, mert a legnagyobb nemzeti közösség, a magyar voltaképpen kisebbségben volt a többi nemzeti közösséghez képest, nem érte el az 50%-ot, még ha legnagyobb közösségként meghatározó, domináns szereppel rendelkezett is. Jellemző nemzeti identitástörténetünkre, hogy voltaképpen „kisebbségi” szerepünket a közösségi önkép sosem vette figyelembe, nyilván a különböző nemzeti kisebbségek eltérő társadalmi és politikai pozíciója miatt.

A többségi nemzeti létnek milyen megjelenési módjait tudjuk megragadni? A nyelvhasználatot, a közös kulturális emlékezet fenntartását, a hétköznapi élet szokásainak megtartását, a többi nemzetiségtől való ideológia elkülönülés mozzanatát, a társadalmi szerepek megformálását, a politikai felelősségvállalást és rendelkezési hatalmat. Mindez a 19. században még egyértelműen meghatározható, körülírható volt, mert a közösségi gondolkodásmód egyik alapkategóriájára támaszkodott. De mi a helyzet ma, a gazdaságilag globalizálódó világban, a homogén kulturális trendek kialakulásának idején, a sematikus értékrendeket közvetítő, iszonyú mennyiségű információ áramlásának korában, amikor nem tudunk a régi módon támaszkodni megrögzött fogalmaink használatára? Nagyon valószínűnek tűnik, hogy magát a *nemzet* fogalmát mint közösségképző fogalmi hálót is újra kellene definiálni. Ezek után érdemes átgondolni azt is, hogy mi fogja megadni a *nemzeti kisebbségi* fogalom kereteit, amikor nagyon sokan már gyermekkorukban elköltözvén szülőföldjükről, más régióban, más nyelvi és kulturális közegben élnek le életüket. Vagy milyen nyelvhasználatok, kulturális közösségi érzések alakulnak ki a Facebook vagy az Instagram napjaiban, amikor sokan a chat-partnerüket pár tízezer kilométeres távolságban közelebb érzik magukhoz, mint a szomszéd kislányt? Amikor a jobb munkavállalási, megélhetési körülmények érdekében valaki egész életében

költözködik különféle tájak, régiók között, s emiatt az őt érő hatások teljesen mások, mint az otthon maradt falubeli szomszédjának élettapasztalatai. S az is biztos, hogy egészen más kulturális hagyományrendet fog gyermekeinek átadni. Hasonlóképpen kisebbségiek vagy többségiek?

Magyarország történetének sajátosan szomorú eseménye a trianoni döntés, amely a Magyar Királyság korábbi geopolitikai egységét feldarabolva egy erősen homogén többségi Magyarországot és sok, nemzeti kisebbségekből összeálló új államot hozott létre. Az új államokba mindenhová került magyar nemzeti kisebbség, s ekkortól használjuk az *anyaország* és a *nemzeti kisebbség* fogalom párt, bár eltöprenghetünk azon, hogy a többségi Magyarország valójában mennyire bírt és bír „anyaként” viselkedni a kisebbségi pozícióban élő magyarokkal. Az is lehet, hogy egy tisztább kép érdekében érdemes lenne többségi és kisebbségi nemzeti országokról beszélni, mert így jobban érzékelhetővé válik, hogy egy állandóan formálódó, módosuló viszonyrendszerrel van szó, amelynek minden eleme, sőt minden összefüggése folyamatosan mozog, változik, miközben az alap fogalmi kategória, a *nemzet* új, aktuális jelentésbeli elemekkel bővül átformálódó világunkban.

Új sorozatunkban ezeket az új viszonylatokat, kapcsolódásokat próbáljuk áttekinteni különféle nézőpontokból, különböző elemzési irányok mentén. Milyenek az alkotás, az eredményes élet, az önmegvalósítás és a kulturális hagyományátadás esélyei, keretfeltételei, intézményi lehetőségei, s legfőképpen kapcsolódási pontjai a Kárpát-medencei nagyrégióban a többségi és a kisebbségi magyar élet viszonylatában? Mindez hogyan csapódik le a létrehozott irodalmi művekben, a működő intézményekben, a személyes kapcsolati hálóknak? Hogyan tekintünk önmagunkra többségiként, kisebbségiként, s hogyan tekintenek ránk a környező országok nem magyar nemzetei, nemzetiségei, hiszen olyan szomszédok ők, akikkel a következő ezer évünket is e nagy, körfolyósós házban fogjuk tölteni.

Azt már most látjuk, hogy különböző műfajú, fókuszú írások kerülnek majd sorra egymás után, lesz, amelyik inkább a művekre koncentrál, lesz, amelyik az eszmék, ideák és a társadalmi problémák kapcsolatára vagy a témák és beszédmódok különböző megformálására. Lesz, amelyik egy-egy régió átfogó tablóját adja, lesz, amelyik a problémakörnek éppen a többségi nemzeti országban jelentkező vetületeit vizsgálja, s lesz, amelyik egy nagyobb, átfogó európai kontextusban rajzolja meg a hátteret. E sokféleség éppen azt bizonyítja, hogy a kérdéskör meglehetősen összetett, s szükséges, hogy a maga összetett voltában szemléljük, gondolkodjunk róla.

PÁRKÁNYI RAAB PÉTER, Univerzum, 2008

